

Televizyon Futbol Programlarında Ötekinin İnşası: Vitor Pereira Örneği

The Construction of the Other in Television Football Programs: The Example of Vitor Pereira

Arzu KALAFAT ÇAT¹ Mevlüt Can KOÇAK² Olgun KÜÇÜK³

Geliş Tarihi (Received): 06.04.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 26.04.2022

Yayın Tarihi (Published): 30.04.2022

Öz: Bireyler bilişsel ya da içgüdüsel sebeplerle kendilerini, kendileri gibi olanı üstün görme çabası içerisindeyken farklı olana karşı sınırlar çizme ve ötekileştirme eğiliminde olabilmektedirler. Ben/biz'in tanımladığı öteki algısının temelinde ise kimi zaman ırksal, sosyal, kültürel, dini, ekonomik, etnik, cinsiyete, cinsel tercihe ya da milliyete dayalı unsurlar yer alabilmektedir. Ben/biz algısı aidiyetle kabul görürken "öteki" aşağılanma, küçümsenme ya da yok sayılma gibi muamelelerle karşı karşıya kalabilmektedir. Öteki'nin medya aracılığıyla inşasında ise öteki'ne karşı hissedilen duygular topluma yayılarak adeta çarpan etkisi yaratmakta kimi zaman da istenmeyen fiziksel eylemlere sebep olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı yabancı teknik direktör Vitor Pereira örneği üzerinden televizyon futbol programlarındaki ötekileştirmeyi ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma kapsamında Türk televizyonlarında en fazla izlenen futbol programı olan VAR Odası programında yer alan Vitor Pereira hakkındaki diyaloglar ötekileştirme bağlamında ele alınarak söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma, programın 21 Kasım 2021- 19 Aralık 2021 tarihli yayınlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu tarihlerin tercih edilmesinin nedeni programda yer alan diyalogların çalışmanın araştırma konusu hakkında tipik örnek oluşturmasıdır. Çalışma kapsamında yapılan inceleme sonucunda programda yabancı teknik direktöre karşı pek çok kez ötekileştirici söylemlerde bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ötekileştirme, Söylem, Medya.

&

Abstract: Individuals, for cognitive or instinctive reasons, may be inclined to set boundaries and marginalize themselves against those who are different, while trying to see themselves as superior. Sometimes, racial, social, cultural, religious, economic, ethnic, gender, sexual preference or nationality-based factors can take place on the basis of the other perception that I/we defines. While the perception of me/us is accepted with belonging, the "other" may face treatment such as humiliation, belittlement or being ignored. In the construction of the Other through the media, the feelings felt towards the other spread to the society, creating a multiplier effect and sometimes causing unwanted physical actions. The aim of this study is to reveal the othering in television football programs through the example of foreign coach Vitor Pereira. In this context, within the scope of the study, the dialogues about Vitor Pereira in the VAR Room program, which is the most-watched football program on Turkish television, were examined in the context of othering and analyzed with the method of discourse analysis. The research is limited to the publications of the program dated November 21, 2021 - December 19, 2021. The reason for choosing these dates is that the dialogues in the program are typical examples about the research topic of the study. As a result of the study, it was seen that othering discourses were made against the foreign coach many times in the program.

Keywords: Othering, Discourse, Media.

Atıf/Cite as: Kalafat Çat, A., Koçak, M.C., Küçük, O. (2022) Televizyon Futbol Programlarında Ötekinin İnşası: Vitor Pereira Örneği, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 7 (13): 6-18.

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/akader>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2016 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, arzukalafatcat@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000 0003 2960 0790

² Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, mevlutcankok@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9496-0541

³ Öğr. Gör., Karabük Üniversitesi, Şefik Yılmaz Dizdar MYO, Radyo ve TV Programcılığı, olgunkucuk@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9471-3540

Giriş

Ötekileştirmenin temelinde farklı olanın tehdit olarak görülmesi gelmekle birlikte “ben” ve “öteki” ilişkisinde zaman zaman pozisyonlar yer değiştirebilmektedir. Bireyin kendi bakış açısıyla dışarıdaki öteki olurken, dışarıdakinin bakış açısıyla, öteki bireyin kendisi olmaktadır. Bir diğer ifade ile birey, öteki bireye göre kendi sınırlarını belirlerken karşısında yer alan birey için sınırlar çizilmesi gereken öteki konumunda bulunabilmektedir. Benlik duygusu, öteki oluşumunun merkezinde yer almakta, öteki benliğe göre vücut bulmaktadır. Bireyin kendine örmüş olduğu davranışsal kozanın dışında yer alan diğer bireyler öteki olarak düşünülmektedir. Aslında öteki, birey gibi düşünmeyen, aynı bakış açısına sahip olmayandır. Her bir bireyin kendini ifade etme şekilleri birbirlerinden farklı olmakla birlikte farklı ifade biçimleri ayrışmayı, bir anlamda da ötekini oluşturmaktadır. Kişinin öteki için düşünceleri ne ise ötekinin de o kişi için benzer, öteleyen düşünceleri olabilmekte, karşılıklı duygulanım aynı zamanda tahakküm düşüncesini de ihtiva etmektedir. Bireyler kendi yaşam pratiklerinin diğer birey/ler tarafından hoş karşılanmasını hatta onaylanmasını isteyen bir düşünceyi benimseyebilmekte, ötekinin kendisine tabi olmasını arzulayabilmektedir. Ötekileştirmenin zemininde yer bulan tahakküm düşüncesi totalitarizmin kaynağında da yer almaktadır. Diğer olan, bireyin öteki olarak konumlandığıdır ve öteki, ancak bireyin ölçütlerine, değer yargılarına yaklaştığı oranda makbul olabilecektir. Böyle bir kabulleniş ise ötekinin kendisine yabancılaşması sonucunu doğuracak ve ben ile öteki arasındaki kabul gerilimi düşünce temelinde çözülebilmemiş olsa bile uygulamada varlığını sürdürmeye devam edecektir. Şöyle ki “ben”, ötekinin olumsuz değerlere sahip olduğu düşüncesini taşımayı sürdürecektir (Kundaklı, 2013: 70-71). Bununla birlikte öteki düşüncesinin mantıklı bir izahını yapma çabası çoğu zaman yarar sağlamayacaktır. Ben ve öteki ayrımı tarihsel süreçte ele alındığında dünya üzerinde insan neslinin türemesiyle yani “ben”in varlığıyla birlikte ötekinin de kendini var ettiğini söylemek mümkündür (Fromm, 1990: 276). Bir anlamda ötekinin varlığı ile ben anlam kazanmakta, kendisinin farkına varması ancak kendi dışında ona benzeyen, ama aynı zamanda yaşamsal rakibi olan bir hemcinsi ile gerçekleşebilmektedir.

Sosyal bir varlık olan insanın “ben” ve “biz” dışındakileri tehdit olarak görmesi olağan karşılanmaktadır. Ötekileştirmenin insan doğasının bir parçası olduğu düşüncesini Freud, “Bir Yanılsamanın Geleceği Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları” adlı eserinde paylaşmaktadır. Ona göre, bireyin karşısındakini yabancı olarak konumlandırması son derece doğaldır. Freud bu konudaki düşüncelerini şu ifadelerle ortaya koymuştur:

Hiç kuşkusuz, doğası gereği insan varoluşu nefret ile lekelidir. Hiçbir uygarlık, hiçbir ulus, hiçbir birey bu yok edicilik duygusuna yabancı ya da bağışık değildir. Ama ruh çözümlemenin işi genel olarak nefret ile değil, özel olarak bilinçsiz nefret ile. Ve tam olarak bu çok-şekilli bilinçsiz saldırganlık dürtüsünün evrensel bir kişilik bileşeni olması modern dönem in ayırmedici ruhsal özelliğidir. (Freud, 2000: 9).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Freud, insanın öz yapısı sebebiyle yıkıcı olduğunu, istese de iyi olmayı başaramayacağını ifade etmekte, insan ilişkileri ve dostluğa dair karamsar bakışı benimsemektedir. Freud, insanın içinde daima düşmanca duygular bulunacağı için gerçek anlamda bir dostluk deneyiminden söz edilemeyeceğini savunmaktadır (Freud, 1975: 44-45). Bu bakımdan insan her zaman kendini diğerinden üstün ve iyi görme eğilimindedir. Öyle ki eşler dahi soyluluk anlamında kendilerini üstün görüp diğerini daha aşağı bir soydan görme eğilimi içine girebilmektedir.

Freud’un biraz da ümitsizlikle dile getirdiği ötekileştirme pek çok sebebe dayalı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bireyin ben merkezli dünya algısı ve kendisini üstün görmesi diğerine karşı soğukluk duymasını ortaya çıkarabilmektedir. Toplum içinde birey diğerlerine üstün olmak ister, bu tutumu onun gardlı bir davranış modeli belirlemesi ve güç mücadelesi içinde olmasını da beraberinde getirir. İnsanlar yaşam boyu benzer sebeplere dayalı olarak daima bir öteki inşa etme arayışı içinde olabilir (Freud, 2018, 36). Birey, öteki olarak düşündüğüne aynı zamanda nefret duygusu ile de yaklaşabilmektedir. Nefretin oluşması için iki taraftan birinin diğerine zarar vermiş olmasına dahi gerek bulunmayabilir. Sartre (2011:

524), bu duruma izah getiren düşüncelere sahiptir. Ona göre, nefretin ortaya çıkması için illa bir sebep aranmaz. Bazı durumlarda yaptığı iyilik sebebiyle minnet bekleyen kişiye bir nefret duygusu da yönelebilir. Birey, başka bir bireye iyiliği altında ezildiği için de kötü duygular besleyebilir. Öyle ki bazı durumlarda nefret duygusu buna sahip olana haz dahi verebilmektedir. Yalnızca başkasından gelen bir kötülük nedeniyle değil, başkasına duyulan nefretle sağlanabilecek benlik duygusu da ötekine olumsuz yaklaşmayı doğurabilir. Yine Sartre (2009: 151) kötülüğün bazen baş döndürücü bir haz sağlayabildiğinden bahseder. Kendini kötülük duygusuna kaptıran kişi benliğinden sıyrılıp ok gibi ileri gitmeye başlar. Bu durumdan zevk almakta, kendini güçlü ve önde hissetmektedir. Nefretiyle orantılı biçimde hırsı da artar, böyle durumlarda dayanılmaz ve nefis bir hazza kendini kaptırır. Böyle dolu dizgin giderken adeta önüne çıkan tüm engelleri yılabilecek bir ruhsal pozisyon içerisindedir.

Kötülük ve ötekileştirme anlamında Eagleton ile Sartre'nin düşünceleri benzerlik içindedir. Nitekim Eagleton, kötülüğün bir amaç olmaksızın adeta bireyin doğal arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıkabildiğini savunmaktadır. Kötü davranışta sebep ve sonuç bilinci çoğu zaman bulunmamaktadır. Kötülükteki bu amaçsızlık Shakespeare'nin tiyatro eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Onun oyunlarında kötülüğün amaçsızlığını ortaya koyan karakterlerden biri Othello'daki Lago karakteridir. Lago, oyun içindeki karakterlerden biri olan Mağripli'den nefret etmesinin sebebi olarak bir dizi gerekçeyi öne sürmektedir. Yine, Venedik Taciri'nde, Shylock'un da Antonio'dan hoşlanmamak için nedenleri bulunmaktadır. Bunula birlikte her iki örnekte sıralanan nedenler ile nefretin boyutu arasında adeta uçurum bulanmaktadır. Lago örneğinde olduğu gibi yabancı kişiler yaptıkları bir olumsuzluk veya verdikleri zarardan çok yalnızca varlıkları sebebiyle nefrete maruz kalabilmektedir. Yabancı olarak toplum içinde yaşıyor olmaları neredeyse yeterli bir neden (Eagleton, 2011: 77-90) olarak kabul edilmektedir. Güçlünün veya zayıfın zihninde oluşması fark etmeksizin kötülük bir biçimde kendine kullanım alanı bulabilmektedir. Ancak kötülüğün kurumsallaşmasının çok daha büyük sonuçları bulunmaktadır. Nitekim William Blatty'in "İblis" isimli romanında (Russell, 1999: 22) bir hükümetin içine sızıp büyük zararlar verebilecek yerde zayıf bir kızın ruhunu tercih eden Şeytan'ın ahmaklığından bahsedilmektedir.

Yukarıda farklı örneklerle aktarılan kötülüğün kaynağının ne olduğu tartışılan bir konu olmakla birlikte insan kötülüğünün kaynağının soyaçekimle ilgisi olabileceği düşüncesi son yıllarda kabul görmektedir. Bu düşünceye göre, insandaki kötülük ve şiddet duyguları içindeki hayvansal doğada yatmaktadır. İnsanların dünyadaki gelişim evreleri boyunca mücadele etmek zorunda kaldıkları bir çevre ile karşı karşıya olmaları onların genlerine yerleşen bir şiddet ve kötülük duygusunu beraberinde getirmiştir. Bu dürtü modern yaşam içinde karşılaşılan mücadele sahalarında sıklıkla kendini açığa vurabilmektedir. Bilinç dışı gelişen bu "jenotip" saldırganlık, evrensel bir olgudur ve çığırından çıkan teknolojiyle bir araya gelerek tüm toplumu ortadan kaldırabilecek bir güce erişebilmektedir (Russell, 1999: 23). Bireyin saldırganca tutumu yabancı ve öteki olarak gördüğüne karşı daha kolay gerçekleşmektedir. Buna karşılık öteki de bu saldırganca tutuma cevap verebilmektedir. Weber (2004: 426)'de "yabancıların ya da iç düşmanların saldırısına uğrayan her siyasal grup mutlaka kaba kuvvetin zorlayıcı araçlarına başvurur" ifadesini kullanmaktadır. Bununla birlikte saldırgan olması kriteri göz önünde bulundurulmaksızın "yabancı" çoğunlukla tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Bir diğer ifadeyle "yabancı", el olduğu için öz' den ayrılmakta ve özünden uzaklaşmaktadır. Özden uzak olarak düşünülen yabancı ise çoğunlukla olumsuz nitelermelere muhatap olmaktadır.

Öze uzak olmanın oluşturduğu dezanavtajlı konum bağlamında bu çalışmada Fenerbahçe eski teknik direktörü Vitor Pereira'nın futbol programlarında nasıl konumlandırıldığı üzerinde durulacaktır. Programlarda yapılmış olan eleştirilerde futbol takımı çalıştırıcısının yabancı olmasının ötekileştirilmesi noktasındaki etkisi söylem analizi yöntemi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Medya ve ötekileştirme

Yabancı, daha çok farklı olmasıyla ön plandadır. Romalılar yabancıları "barbar" olarak adlandırmış ve bu adlandırma üzerinden olumsuz düşüncelere yer vermişlerdir. Barbarları sıradan insanlara göre daha kaba ve çirkin olarak tasvir etmişlerdir. Barbarlar daha çok toplum için tehdit unsuru olduklarından öteki ve

kötü olarak konumlandırılırken genellikle tehdit unsuru olmadıkları halde tehditkâr gibi gösterilenlerin daha çok öteki olarak konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Böylece tehditkâr olmalarının farklılığından çok, farklı olmalarının tehdit olarak algılanması söz konusu olmaktadır (Eco, 2014: 17). Bu durumda, alışılmışın dışındaki farkı oluşturmaktadır. Birey ise alışılmışın dışını deneyimlemediği için ona kuşkuyla yaklaşabilmektedir. Başlangıçta duyulan kuşku, korku ile birleşerek savunma mekanizmasını harekete geçirip karşısındakini düşman olarak konumlandırmasına yol açabilmektedir.

Benzemeyen, farklı olan bizden de değildir anlayışı yukarıda sözü edilen öteki düşüncesinin oluşmasına kaynaklık etmektedir. Birey, dışlama kıstası olarak ben veya bizden olmayan şeklinde bir kategorileştirme yapabilmektedir. Bireyin kendini tanımlaması veya konumlandırma biçimine göre ötekinin kim olduğu ve pozisyonu değişiklik gösterebilmektedir. Bu konumlandırmada birey çeşitli sebep ve önyargularla (cinsiyet, ırk, cinsel tercih, etnisite, yabancı düşmanlığı vs.) kendine göre farklı gördüğünü "öteki" şeklinde görüp mesafeli yaklaşmakta, bazen de kendisi gibi bir özelliğini deneyimlediği için bir gruba ait olduğunu düşünebilmektedir (Torun, 2015, 3). Ayrıca "biz" ifadesi kullanıldığında kimin bu kapsamın dışında bırakılmış olduğu ötekileştirme bakımından anlamlıdır. "Biz" ifadesi ile kişi nereye ait olduğunun ve aynı zamanda nereye ait olmadığına çizgisini belirlemektedir. Diğer taraftan gündelik yaşamda kullanılan dil ile oluşturulan ötekileştirme de sorun teşkil edebilmektedir. Dil kullanımında "ben" ve "biz" vurgusunun sık yapılıyor olması bu problemin daha da belirginleşmesine yol açabilmektedir (Kırel, 2012: 363). Dil, günlük hayat pratikleri içinde önemli yere sahip olduğu için kişinin kendisi ve öteki olanı konumlandırmasında etkili olabilmektedir. Nitekim insanın niyeti kimi zaman kullandığı ifadelerle kendini su yüzüne vurmakta, buna göre dost, düşman ayrımı yapılabilmektedir.

Her toplum zaman sürecinde değer yargıları ve kültürel kodlarını belirleyip bunun dışında olanları yabancı kültür olarak isimlendirebilmekte, başkası olarak gördüğü bir kişideki kendi kültürel yapısıyla bağdaşmayan davranışlar sebebiyle onu ötekileştirebilmektedir. Bazı durumlarda ise öteki, bireyin yaşamında bir motivasyon kaynağı olacak şekilde gönüllü olarak benimsediği bir adlandırma olabilmektedir. İnsanlar öteki şeklinde konumlandıkları bu kişilere genellikle olumsuz tavır alabilmektedirler. Ötekileştirici davranışların çoğalmasında medya yayınlarının da etkili olduğu düşünülmektedir.

Medya, sunmuş olduğu yaşam şablonlarıyla normal olanı belirlemekte bunun dışına çıkanları öteki olarak tanımlayabilmektedir. Ötekileştirme geleneksel medyada olduğu gibi yeni medya ortamlarında da bu türden olumsuzluklara yol açabilmektedir (Koçak ve ark, 2022: 499). Günlük rutin içinde insanların medyaya yüksek oranda yer ayırıyor olması onun etkilerine maruz kalmalarını da beraberinde getirmektedir. Üstelik bireyler ciddi haber ve bilgi programlarından çok eğlenceli ve hafif içeriklere yönelmektedir. Böylece gerçeklikten kopma tehlikesi de baş göstermektedir (Oskay, 2001: 80). Medya içeriklerinden olan futbol programları da izleyicilere realiteden kaçış imkânı vermektedir. Bu durumun farkında olan futbol programı yapımcıları programları ilgi çekici şekilde sunma arayışına girmekte fakat kimi zaman bu programlarda kullanılan dil eğlenceden uzaklaşarak ötekileştirmeye, nefrete, şiddete ve baş döndürücü bir kötülüğe dönüşebilmektedir.

Spor yukarıda bahsi geçen olumsuzlukların ortaya çıkabilmesi açısından oldukça müsait bir alandır. Spor; şiddet, saldırganlık, milli kimlik, ataerkillik, öteki gibi olguları kendisiyle ilgili söylemsel alan ve pratikler dahilinde tek bir potada eriten kendine has kültürü ve dili ile neredeyse tüm dünyada yaygın bir toplumsal olgu olma özelliğiyle bilinmektedir. Sporun ve gösterinin yaygın bir dalı olan futbol ise taraftarından oyuncusuna kadar milliyetçi duyguların vücut bulduğu bir alan ve "biz" düşüncesinin tekrar tekrar üretilerek ötekileştirmeye kapı araladığı bir yapıya sahiptir. Futbol ve taraftarlık çerçevesi içinde ötekileştirme doğal bir örtüye bürünebilmektedir. Futbol müsabakalarının gösterim aşamasında rol alan medya ise biz/onlar kutuplaşmasını daha da derinleştirerek bu paradigmanın kuvvetlenmesine yol açabilmektedir. Futbol ve milliyetçi düşünceler harmanlanarak medya üzerinden aktarılmaktadır. Ülkeler arası karşılaşmalar ise "biz" duygusu üzerinden ötekinin inşasına hız vermektedir (Durur ve Bakar: 2016,

782). Ötekinin inşası medya yoluyla yayılım göstermektedir. Medya, hitap ettiği her bireye kim olduğunu sorup kendi kimliği dışındaki bireyleri ötekileştiren bir tutum oluşmasına neden olabilmektedir. Öteki olarak tanımlanan tüm ülke ve topluluklar futbol seyri üzerinden geniş kesimlere ulaşma şansı bulmaktadır. Böylece biz ve ötekiler ayrımının tekrar tekrar vurgulanması gibi bir olumsuzlukla karşılaşmaktadır. Medyanın milliyetçi söylemleri toplumlar arasındaki duygusal farklılık ve çatışmaların körüklenmesine yol açabilmekte, kullanılan ayrıştırıcı söylemler toplumsal bütünlüğü olumsuz etkileyerek büyük çaplı ayrışmalara neden olabilmektedir (Öztürk, 2019: 262). Medyada yer alan söylemler, öteki olarak tanımlanana karşı bir hınç birikimi neticesi doğurarak söylemin benimsenmesi ya da eyleme dönüşmesi yoluyla olumsuz ortamlara kapı aralayabilmektedir.

İzleyicilerine/kullanıcılarına geniş içerikler sunan medya ortamlarını yalnızca ötekileştirme fonksiyonu ile ele almak çok insafli bir bakış olmayacaktır. Dördüncü güç olarak kabul edilen, toplumu bilgilendirme, haberdar etme, eğlendirme, yönlendirme gibi işlevleri bulunan medya olumlu davranışların pekiştirilmesinde rol aldığı gibi zaman zaman olumsuz davranışların pekiştirilmesine yol açabilmekte ya da olumsuz söylemlerin yayılmasına sebebiyet verebilmektedir. Günümüzde televizyondan, internet ve sosyal medyaya kadar pek çok medya ortamında ötekileştirici içerik ve ifadeler rastlama olasılığı bulunmaktadır. İnsanlar gerçek hayatta tanışma olanağı dahi bulamadıkları kişiler hakkında bile sosyal medya ve interneti kullanarak olumsuz ve ötekileştirici söylemler üretebilmektedirler. Bu mecraların interaktif özellikleri yoluyla da söylemlerin hızlı yayılımı söz konusu olabilmektedir (Koçak ve ark, 2020: 762). Ancak, elbette ötekileştirmeyi spor programlarıyla sınırlamak doğru değildir. Pek çok medya içeriğinde de bu tür örneklere rastlamak mümkündür.

Ben ve öteki ayrımının sıklıkla ortaya konulduğu programlardan biri de dizilerdir. Televizyonda yer alan çok sayıda dizide yabancı erkek ve kadın temsilleri bulunmaktadır. Bu temsiller belli stereotipler biçiminde yansıtılabilmektedir. Örneğin, bir dönem Kanal D ekranlarında yayınlanan Öyle Bir Geçer Zaman Ki dizisinde yabancı bir kadın karakter bulunmaktadır. Koçak ve Küçük tarafından bu karakterin nasıl temsil edildiğini ortaya koyan bir araştırma yapılmıştır. Dizideki sahnelerde aldatma olayından ziyade olaya karışan kadın karakterin yabancı olması üzerine odaklanıldığı gözlenmiştir. Yabancı kadın karakter olan Caroline'nin uygunsuz bir davranış içinde olmasından çok yabancı bir kadın olarak bunu yapmış olması yadırganmaktadır. Caroline'nin aldatması ve üstelik bunu yabancı bir kadinken yapması üzerine vurgulama yapılmaktadır. Dizide bulunan pek çok sahnede yabancı olan kadın için gavur, yabancı, el gibi tümüyle ötekileştirmeye hizmet eden ifadeler yer verilmiştir. Bu olumsuz ifadeler dizide rol alan hemen tüm oyuncuların diyaloglarında yer almaktadır. Oyuncuların çoğunluğunun Caroline karakterine bakışı onun yabancı olması üzerine inşa edilmiştir. Yabancı kadın karaktere olumsuz yaklaşımda, kötü biçimde konumlandırılmakta, onun farklı bir milliyete sahip olması ötekileştirilmesine sebebiyet vermektedir. Yabancı oyuncunun ismi geçtiği hemen her diyalogda olumsuz nitelermeler bulunmaktadır. Televizyon kanallarının izlenme kaygısı da bu olumsuz dilin tercih edilmesinde bir neden olarak ortaya çıkabilmektedir. Milliyetçi ve ötekileştiren ifadeler zaman zaman yerel izleyici için cazip olabilmektedir (Koçak ve Küçük, 2022: 25). Dizilerdeki bu anlayış önyargılı bakış açılarının hızlıca yayılımını getirebilmekte, bu eğilim sonucu oluşacak tutumların bir zaman sonra davranış şekline dönüşme tehlikesi bulunmakta ve önyargılar oluşturmaktadır. Önyargı, potansiyel bir tehlikeye karşı kaçınma şeklinde kendini gösterebilmektedir. Aşırı önyargı ise olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Önyargılar cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, türcülük gibi mantıksal olmayan davranışları tetikleyebilmektedir. Bununla birlikte önyargının ortaya çıkması oldukça kolaydır. Nitekim mavi gözün kahverengi gözden daha iyi olduğunu söylemek dahi bir önyargı oluşturmaktadır (Benson, 2020: 152). Futbol açısından değerlendirildiğinde ise yerli teknik direktör "bizden biri, para ile işi olmaz" fakat yabancı teknik direktörlerin "hep aklında para var" gibi söylemler yine ırk temelli ön yargılar üzerinden ötekileştirme sonucunu doğurmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada futbolda yabancı teknik direktörlerin ötekileştirilmesi ve sözlü şiddet unsurlarını ortaya koymak amacıyla söylem analizi yönteminden yararlanılmıştır. Söylem analizi bir disiplin olarak 1960'lı

yıllarla birlikte Batı'da ağırlık kazanmış ve üzerinde durulmaya başlanmıştır. Söylem analizi dilbilimsel çalışmalar için kullanışlı bir yöntem olarak görülmekle birlikte söylem analizinin yaygınlaşmasından önce dil daha çok gramerden ibaret bir yapı olarak ele alınmıştır. Araştırmacılar cümleyi bir birim olarak kabul ederek cümle yapılarının incelenmesi konusunda çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Metin bilimsel çalışmaların yayınlanmasıyla araştırmalar cümle seviyesinden metin seviyesine taşınmıştır. İletişimde esas birim kabul edilen cümle, yerini metne terk etmiştir (Çakır, 2014: 8). Ayrıca söylem analizi cümlenin metin boyutu ile ele alınmasının yanı sıra sosyoloji, psikoloji, etnografya gibi pek çok disiplinle ilişkili olarak metni disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır (Dijk, 1988: 2). Bu bağlamda medya metinlerinde örtülü olarak yer alan söylem ideolojik bir yapıya sahiptir ve bu yapının ortaya çıkarılmasında semantik ve sentaktik yapılarının yanı sıra metnin ifade ettiği sosyal ve kültürel anlam da önem kazanmaktadır.

Söylem için Van Dijk (2003: 55) "söylem her birinin sonsuz şekilde birbirine bağlanabildiği kendi kategorileri ve unsurları olan birçok düzeyde yapıyı sunduğu için oldukça karmaşıktır" ifadesini kullanmıştır. O, söylemi aynı zamanda günlük ifadelerin vazgeçilmez unsuru ve ideolojinin yeniden üretimi olarak tanımlamaktadır (Karaduman, 2017: 33). Dilsel pratiklerin nasıl kullanıldığının gözler önüne serilmesi olarak açıklanabilecek olan söylem kavramı, hâkim ideolojinin iktidar ve güç ilişkilerini var etme ve düzenleme sistemi içinde önemli yer işgal etmektedir. Bu bağlamda söylem analizi bir metnin açıklanmasından daha fazlasını ifade etmektedir. Van Dijk'in düşüncesine göre (2009: 18) söylem analizini yalnızca diyalog ve metinlerle sınırlandırmak doğru değildir. Bunun anlamı, yalnızca söylenenler değil söylenmeyenlerin de bir anlam teşkil ediyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Van Dijk, söylem analizi için metinleri makro ve mikro şeklindeki ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Makro başlığı altında metnin konusu incelenirken, mikro başlığı altında ise cümle ve sözcüklere ağırlık verilmektedir. Cümle kalıpları sentaktik yapı üzerinden incelenmekte, cümlenin aktif veya pasif bir yapı barındırması söylem üzerinde etkili olmaktadır. Metin için sözcük seçimleri hangi düşüncenin ağırlıkta olduğunu ortaya çıkarabilmektedir. Nitekim seçilen sözcüklerin ideoloji ile bağlantısı bulunmaktadır. Yazarın çalışmış olduğu kurum dahi sözcük seçimlerinde ve metin içeriğinde belirleyici olabilmektedir. İdeolojik mücadele metinler içindeki sözcükler üzerinden bir anlamda sürdürülmektedir. Sözcüklerle ilgili unsurlar insanın zihninde sabitleşmiş olduğundan otomatik şekilde çağrılmakta; kişiler, zihninde yer edenler ve yaşam içinde edindiği unsurlardan faydalanarak belli bir söylemi oluşturmaktadır (Van Dijk, 1988: 71-81). Dolayısıyla medyada söze dayalı olarak ortaya çıkan söylem, ideolojinin aktarılması, yeniden üretilmesi noktasında etkili olmaktadır (Sine Nazlı ve Kalafat Çat, 2019: 122).

Araştırmanın örnekleme

Araştırmanın evrenini Türk televizyon kanallarında yayınlanan futbol programları oluştururken çalışmanın örneklemini futbol programları içerisinde en fazla izlenme oranına sahip olan Ertem Şener ile VAR Odası programı oluşturmaktadır. Çalışma, Fenerbahçe futbol takımının teknik direktörü Vitor Pereira örneği ile sınırlandırılmış olup bu örnek üzerinden medyada yabancılara yönelik yapılan ötekileştirme söylem analizi yoluyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Vitor Pereira örneğinin seçilmesinin nedeni ise araştırmanın yapıldığı tarihte dört büyük futbol kulübü yöneticileri içerisindeki tek yabancı teknik direktörün Vitor Pereira olması oluşturmaktadır. Çalışma zaman bakımından 21 Kasım 2021- 19 Aralık 2021 tarihleri ile sınırlandırılmıştır.

Analiz

21 Kasım 2021 tarihli Galatasaray- Fenerbahçe karşılaşması sonrası yapılan yorumlar:

Zaman: 00:21:46- 00:22:24

Emre Bol: "Sen haftalar sonra, biraz da yönetimin kafana basmasıyla, ben biliyorum yönetimin kafana bastığını çünkü senin çıkartacağın bir kadro değil bu kadro yüzde yüz eminim yani. Tam da değimiz gibi bir kadro çıkarttın. Tam da söylediğimiz gibi ne oldu gittin Galatasaray'ı 51 bin kişi önünde yendin geldin.

Gururlu musun gururlusun. Sen mi kazandın komutan mısın komutansın ama kimin sayesinde komutansın Vitor Pereira biliyor musun Fenerbahçe taraftarı sayesinde komutansın. Fenerbahçe taraftarının sayesinde, haftalardır sana bunu söylüyoruz anlatmaya çalışıyoruz.”

21 Kasım 2021 tarihli programda Emre Bol tarafından Vitor Pereira’ya yönelik olarak yapılan yorumlar makro yapı bağlamında şematik olarak ele alındığında Galatasaray takımına karşı kazanılan başarıya rağmen teknik direktörün eleştirildiği görülmektedir. Şematik yapı içerisinde haberin sunumu, sonuçları, ardalın ve bağlam bilgisinin yanı sıra haber kaynakları ve yorumlar incelenmektedir (Yardım ve Doğruel, 2019: 141). Şematik olarak Pereira’nın ideal maç kadrosu kuracak niteliği bulunmadığı ve maç kadrosunun da onun eseri olmadığı yorumu yapılmaktadır. Programda teknik direktöre yönelik söylem mikro yapı içerisinde sözcük seçimleri bağlamında değerlendirildiğinde seçilen sözcüklerin teknik direktörü küçük düşürücü nitelikte olduğu görülmüştür. Söylem retoriğine bakıldığında takımın başarısından pay çıkarmaya hakkı olmadığı alaycı bir dille aktarılarak teknik direktör Pereira’nın ötekileştirildiği görülmektedir.

Zaman: 01:34:00- 01:34:49

Bışar Özbey: “Adam geldi deplasmanda yendi herkes saygı duyacak ona”.

Oğuz Altay: “Maçın sonucunu etkileyen hakem kararları olsa bile”.

Bışar Özbey: “Tabii”.

Oğuz Altay: “Ama sonuçta yendi mi, yendi. Var mı yanlış kararlar var”

Deniz Ateş Bitnel: “Önemli olan ne biliyor musun? Fenerbahçe’yi hiç kimse böyle beklemiyordu biliyor musun, bu kadar dirençli bu kadar orta sahada hücum aksiyonuna çıkan, hiç kimse beklemiyordu, herkes şaşırıyor, Galatasaraylı futbolcular, Sayın Fatih Terim, hakem ekibi bile şaşırıyor”.

Bışar Özbey: “Demek ki Ali Koç, Victor Pereira’dan iyi teknik direktörmüş ben buradan bunu anladım”.

Deniz Ateş Bitnel: “Kadroyu o çıkardı diyorsun”.

21 Kasım 2021 tarihli programda yer alan konuşmalar şematik bakımdan ele alındığında olayın aktarımı ve yapılan yorumlarda Fenerbahçe futbol takımının dış sahada Galatasaray gibi bir ezeli rakibini yenmiş olması hakem hataları ve Fenerbahçe başkanına bağlanarak Pereira’nın önemsiz bir aktör olduğu söylemi üretildiği görülmektedir. Ayrıca kazanılan başarıya rağmen Pereira ötekileştirilmeye çalışılmaktadır. Maça damga vuran asıl unsurun hakem hataları olduğu ve teknik direktör Pereira’nın takım kurma konusunda yetersiz olduğunun altı çizilerek Pereira’ya yönelik olumsuz retoriğin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

19 Aralık 2021 tarihli Fenerbahçe- Beşiktaş karşılaşması sonrası yapılan yorumlar:

Zaman: 00:05:02- 00:05:48

Emre Bol: “GO LAN PEREIRA” Bugünkü etiketim bu abi”.

Deniz Ateş Bitnel: “Yaylan Pereira gibi olmuş yaylan. Yavaş yavaş yollanma zamanı geldi Pereira’nın”.

Emre bol: “O yaylanmazsa başkaları yaylanacak”.

Teknik direktör Pereira’ya yönelik yorumlar makro yapı içerisinde değerlendirilirken tematik olarak başlık, spot ve fotoğraflar incelenmelidir. Programın akışı içerisinde Bol’un kullandığı “etiketimize Go Lan Pereira yazın” ifadesi altyazı olarak ekrana yansıtılmıştır. Burada görüntü malzemesi olarak yazının kullanıldığını söylemek mümkündür. Ekran altyazıları belirli bir haberi ya da konuyu vurgulamak amacıyla belirli ifadelerin kısaltılarak ekrana yansıtılması şeklinde yapılmaktadır. Tematik olarak incelendiğinde 19 Aralık 2021 tarihli programda geçen diyaloglarda yabancı teknik direktör Pereira’ya yönelik dile getirilen argo söylem alt yazı şeklinde verilerek söylem pekiştirilmeye çalışılmıştır. Mikro yapı bağlamında teknik direktöre karşı yapılan yorumlar sentaks ve kelime seçimleri bakımından değerlendirildiğinde kişinin saygınlığını düşürecek argo kelime kullanılarak nezaketsiz bir söyleme

muhatap bırakıldığı ve istenmeyen kişi olarak konumlandırılıp ötekileştirilmeye maruz kaldığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile Emre Bol'un "lan" sözcüğünden sonra Deniz Ateş Bitnel'in "yaylan" kullanmış olduğu sözcüğü, mikro yapının bir unsuru olan lexical çözümlenmeye göre kişiyi itibarsızlaştırma ve ötekileştirmeye hizmet etmektedir.

Zaman: 00:07:06 – 00:07:50

Emre Bol: "Bu adamın tazminatı var".

Deniz Ateş Bitnel: "Primlerini de istiyormuş".

Oğuz Altay: "Yabancıların tazminatsız gelmeyeceğini hepimiz biliyoruz".

Bışar Özbey: "Gelmeyen de var".

Oğuz Altay: "Hiç öyle bir şey yok".

Oğuz Altay: "Ben süper ligden bahsediyorum Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe bir tane üç büyüklerden oldu mu şimdiye kadar?"

19 Aralık 2021 tarihli programın ilerleyen dakikalarında yer alan ifadelerde Vitor Pereira'ya "bu adam" şeklinde mahalle ağzıyla hitap edilmesi sentaks ve kelime seçimi bağlamında teknik direktörün niteliklerinin önemsizleştirilmesini ifade ederken bunun yanı sıra söylem ve üslup bakımından da ciddi bir sorunun varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca diyaloglara sentaktik yapı içerisindeki referansal ilişki bağlamında bakıldığında "Yabancıların tazminatsız gelmeyeceğini hepimiz biliyoruz" ifadesi yabancılar yönelik ötekileştirme söylemi içermekle birlikte "hepimiz biliyoruz" ifadesi ile söylem, genelleştirme yoluyla kuvvetlendirilmektedir. Ötekileştirmenin yanı sıra yabancı teknik direktörlere yönelik bir itham da söz konusudur. "Tazminatsız gelmeyecekler" ifadesi makro yapı bağlamında çözümlendiğinde söylemin, enformasyon eksiltimi ve genelleme yoluyla tüm yabancı teknik direktörleri içine alarak onları adeta fırsatçı olarak yansıtma işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Bir diğer anlatımla diyalogda yer alan ifadeler yabancı takım çalıştırıcıların özellikle tazminat garantisi olmadan takım çalıştırmaya yanaşmayacakları belirtilmekte, maddi unsurları önceleyen bir yapıya sahip oldukları şeklindeki bir retoriğe başvurulmaktadır.

Zaman: 00:09:00-00:10:20

Emre Bol: "Eğer tazminatı varsa bu herifin. Ben biliyorum tazminatı var. Sözleşmesinde ileriye dönük tazminatını istiyorsa bu herif. Ne yap biliyor musun Ali Bey. Bunu ver alt yapıya gitsin, orada çalışsın. Yemin ediyorum vallahi billahi gönderme kalsın, Türkiye'de kalsın. Maaşını ver oturt yanında. Maaşını ver yanında oturtur."

Deniz Ateş Bitnel: "Emre Bol, Mesut Ol diye bir kampanya başlattı değil mi? Fenerbahçe'de dünya kadar para toplandı, çok büyük paralar toplandı. Bak "Go lan Pereira" kampanyası başlatsınlar bak taraftar onun tazminatını toplamazsa ben hiçbir şey bilmiyorum".

Emre Bol: "Bak Ali Koç'tan daha zengin bir adam var mı Türkiye'de parasını verip gönderir, cebinden verir gönderir. Para toplar verir gönderir önemli olan göndermesin, iyice uyuz oldum çünkü kovulmak istiyor çünkü herif. Kovulmak istiyor".

Oğuz Altay: "En inatçı hayvan hangisidir? Bildiğimiz".

Emre Bol: "Bu Pereira keçiden daha inatçı biliyor musun bugün de üçlü oynadı".

19 Aralık 2021 tarihli programın ilerleyen dakikalarında yer alan ifadeler mikro yapı bağlamında sentaks ve kelime seçimleri bakımından incelendiğinde Vitor Pereira'ya yönelik olarak kullanılan "herif" ve "bu" şeklindeki kaba ve nezaketsiz ifadeler ile teknik direktörün itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu ifadelerle futbol kariyeri boyunca çok sayıda şampiyonluk ve kupa kazanmış bir isim olan Pereira alaya

alınmakta ve başarıları görmezden gelinmektedir. Söylemde yer alan ifadeler şematik olarak ardalan ve bağlam bilgisi noktasında değerlendirildiğinde teknik direktörün inatçı bir hayvanla özdeşleştirildiği ve bu yolla ötekileştirildiği görülmektedir. Ayrıca Pereira'nın gitmemekte ısrar etmesi halinde aşağılayıcı görevlerde çalıştırılması düşüncesi ortaya atılmakta, tazminatı için kaynak bulunamaması durumunda yardım kampanyası düzenlenmesi dahi tüm seçeneklerin denenebileceği belirtilmektedir. Metnin tamamında Pereira'nın başarısız ve inatçı bir yapıya sahip olduğu retoriği dillendirilmektedir.

Zaman: 00:10:35- 00:11:04

Ertem Şener: "Sevgili seyirciler, erkana gelebilir mi önceki görüntü. Bir gelsin bakalım görüntü. Stat önünde elinde benzin bidonuyla bekleyenler. Saçma sapan hareketler yapanlar ne olacak yani nedir bu anlamak mümkün değil".

Deniz Ateş Bitnel: "Bu hale düşürdü Türk futbolcusunu, Türk seyircisini".

Ertem Şener: "Hayır abiciğim bu hale düşürdü diye meşrulaştırma ya böyle bir şey yok".

Deniz Ateş Bitnel: "Adam Pereira gitmezse yakarım kendimi diyor".

19 Aralık 2021 tarihli programın ilerleyen dakikalarında yer alan ifadeler tematik anlamda bakıldığı zaman Vitor Pereira'ya yönelik nefret, izleyici davranışları örnek gösterilerek aktarılmaktadır. Programdaki diyaloglarda yabancı teknik direktöre duyulan tahammülsüzlüğün son kerteye ulaştığı, durumun taraftarın kendisini yakmaya yeltenecek kadar kötü olduğu retoriğine yer verilmektedir. Söylem vasıtasıyla herhangi bir ideolojinin oluşturulması, aktarılması ya da benimsetilmesi mümkündür. Dolayısıyla medyada yer alan ötekileştirici ya da nefret içeren söylemler izler kitle üzerinde oldukça etkili olmaktadır.

Zaman: 00:11:57- 00:12:00

Ertem Şener: "Son düdükten sonra Ali Koç'u bu hale düşürmeye kimin hakkı var. Vitor Pereira, yarın çıkıp gitmek zorundasın kardeşim. Emre'ye katılıyorum. Git altyapıda, U12, U11 takımını bile çalıştıramazsın sen, inşallah da çalıştırmazsın rezil edersin sen ama şu başkana şu adama yaptığın ayıp".

19 Aralık 2021 tarihli programın sonraki dakikalarında Ertem Şener'in ifadeleriyle teknik direktör Pereira takımı bırakıp gitmediği için inatçı olmakla, ayıp etmekle, rezil olmakla ve alt liglerdeki takımları dahi çalıştıramayacak derecede yetersiz olmakla itham edilmektedir. Teknik direktöre yönelik kullanılan ifadeler mikro yapı bağlamında semantik olarak çözümlendiğinde Pereira aleyhinde ötekileştirici bir söylem inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Zaman: 00:19:00- 00:19:35

Bışar Özbey: "Şimdi sen adamı gönderiyorsan niye benden tazminat veya kalan maaşını istiyor dememelisin. Neden şimdi şu gerekçe var ortada Mahmut Uslu eski yönetici çıkıp demedi mi bu adam dolandırıcıydı diye ben demedim o dedi. Ben röportajını dinledim. Ya bir eski yönetiminizden arkadaşlarınıza sorsaydınız siz bunla çalıştınız da acaba niye gönderdiniz ya da bir sıkıntı mı vardı. Mahmut Uslu bunu ekranda söylüyorsa muhakkak Ali Koç'a özelde söyleyecektir. Yani şimdi açık bir şekilde denenmiş bir olay var. Ve başarısı tutmamış aynı yoldan gidiyorsun ikinci kez kaza yapmamayı bekliyorsun".

19 Aralık 2021 tarihli programının başka bir bölümünde Barış Özbey tarafından, teknik direktör Pereira eski bir Fenerbahçe yöneticisinin ifadelerine dayandırılarak dolandırıcı şeklinde yansıtılmaktadır. Mikro yapı bağlamında cümle yapıları incelendiğinde referansal ilişki kurma yöntemiyle söylemin kuvvetlendirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca sentaktik bakımdan teknik direktörden "bu adam" şeklinde bahsedilmesi aşağılayıcı bir söylemin oluşmasını beraberinde getirmekle birlikte söylemlerin genel retoriğinde de aynı ifadeler sürdürülmektedir.

Zaman: 00:21:00 – 00:21:47

Emre Bol: “Ya bak biz bu adama kötü teknik direktör dedik, iyi hoca değil dedik yeri geldi çapsız dedim da ne deyim yani. Çapsız dedim. Victor Pereira’ya yeri geldi çapsız dedim. Bu adamla olmaz dedik. İlk başta tekrar getirdi biraz daha destek olalım dedim bunu da yaptık destek olmadım diyemez kimse fakat bu adamla bu iş olmaz Galatasaray galibiyeti seni aldattı Ali Bey”.

19 Aralık 2021 tarihli programın bir sahnesinde Bol tarafından yapılan yorumlarda yabancı teknik direktör içinde iyi olmamakla itham edilmektedir. Söylemde yer alan ifadeler mikro yapı bağlamında sentaktik olarak çözümlendiğinde teknik direktöre yöneltilen “çapsız” ifadesinin aşağılama unsuru olarak kullanılmakla birlikte söylem birçok kez tekrarlanarak olumsuz retorik güçlendirilmektedir.

Zaman: 00:22:00-00- 00:22:40

Emre Bol: “Herkes görüyor da bunu futboldan ortalama anlayan bir adam bile üç aşağı beş yukarı futbol seyircisi bile bunu anlıyorken sen nasıl bunu anlamadın Ali Bey, çok merak ediyorum vallahi billahi bu adamla ne bekliyorsun da ileride de bu adam şöyle olur bu takımı söyle yapar diye bir düşüncen mi var. Ne düşünüyorsun da bu adama hala Fenerbahçe teknik direktörü vasfını veriyorsun. Böyle bir şey olur mu Allah aşkına ya bu olacak iş değil”.

19 Aralık 2021 tarihli programın ilerleyen dakikalarında Bol tarafından yapılan yorumlarda yabancı teknik direktöre ismi ya da mesleği ile değil de “bu adam” şeklinde ifade edilmesi mikro yapı bağlamında sözcük seçimi bakımından değerlendirildiğinde teknik direktörün sıradanlaştırılarak değersizleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Söylemin retorikliği incelendiğinde teknik direktörün kendisinden bir başarı beklemenin mümkün olmadığı, bunu da hemen herkesin bildiği söylemine başvurularak teknik direktörün mesleki anlamda itibarsızlaştırılmaya maruz kaldığını söylemek mümkündür.

Zaman: 00:49:40- 00:50:05

Ertem Şener: “Pereira ile yollar ayrıldı. Yazın yazın Victor Pereira ile, son dakika yazabilirsiniz, verebilirsiniz. Pereira ile yollar ayrıldı. Satış garanti diyor ister alın ister satın bakar mısınız çok da güzel oldu tam da üstüne oturdu”.

19 Aralık 2021 tarihli programının ilerleyen anlarında Şener, teknik direktör Pereira ile Fenerbahçe takımının yollarının ayrılmış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Teknik direktöre yönelik gerçekleştirilen söylemdeki ifadeler mikro yapı bağlamında sentaktik olarak çözümlendiğinde “ister alın ister satın” ifadesi ile teknik direktörün alınıp satılabilen ticari bir meta gibi yansıtılarak değersizleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Sonuç

Günümüzün yaygın sorunsallarından biri olan ötekileştirme, kavram olarak birey ya da grubun kendinden farklı olanı “aşağılama, değersizleştirme ve düşman” (Engindeniz, :2010) ilan etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bir diğer ifade ile ötekileştirme “bir dış grup hakkında olumsuz bir sosyal temsil geliştirmek; yani bu grubun aleyhinde, aidiyet grubundan farklılaştırıcı bir takım tutum, kanaat, inanç, imaj ve anlamlar, önyargı ve stereotipler oluşturmaktır” (Arar ve Bilgin 2010: 5). Ötekileştirme güdüsel bir eylem olarak nitelendirildiğinde köklerinin insanlığın başlangıcına kadar uzandığını söylemek mümkündür. Özbey, biz ve öteki ayrımının Eski Yunan’a kadar dayandığını ifade etmektedir. “Eski Yunanlılar kendileri gibi konuşmayanları, onların konuşmalarını ba ba gibi koyun melemesine benzettikleri için, onlara Barbar ismini takarak farklı olanlara karşı ayrımcılığın tarihdeki başlatıcıları olmuşlardır” (2006,106). Batı medeniyetlerinin ve demokrasinin temeli olarak kabul edilen Eski Yunan’da kendileri gibi olmayanlara yönelik sergilenen ötekileştirici yaklaşım, ötekileştirmenin kurumsallaşması bakımından önem arz etmektedir.

Kitlesele yayın yapan medya ortamlarının yaygınlaşması ile medya dördüncü güç olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Nitekim medyanın toplumu bilgilendirme, eğitme, farkındalık oluşturma, yönlendirme ve kamuoyu oluşturma gibi pek çok önemli işlevi bulunmaktadır. Böylesine güçlü etki potansiyeli bulunan medya, belirli bir ideolojinin topluma aktarılmasında, düşüncenin ekilmesinde, söylemin meşrulaşmasında oldukça etkili bir argümandır. Medyada yer alan ayrıştırıcı ve ötekileştirici söylemler izler kitle üzerinde olumsuz tutumların kabul edilmesi ve yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır.

Çalışma kapsamında Vitor Pereira örneğinde futbol programında yer alan ötekileştirici söylem ortaya konulmaya çalışılmıştır. 21 Kasım 2021 tarihli Galatasaray- Fenerbahçe karşılaşması sonrası VAR Odası programında yapılan yorumlarda teknik direktör Vitor Pereira, Galatasaray takımına karşı kazanılan başarıya rağmen eleştirilmekte, niteliksiz olduğu çeşitli imalarla dile getirilmektedir. Pereira'ya yönelik olarak "yönetimin kafa basmasıyla", "senin çıkartacağın bir kadro değil bu kadro yüzde yüz eminim", "Fenerbahçe taraftarı sayesinde komutansın", "Ali Koç, Victor Pereira'dan iyi teknik direktörmüş" şeklindeki ifadeler profesyonellikten uzak ve ötekileştirici bir söylem içermektedir. Program içeriği retorik bağlamda değerlendirildiğinde ima üzerine kurgulanmış ayrıştırıcı, küçük düşürücü, değersizleştirici söylemlerin bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Çalışma kapsamında incelenen VAR Odası programının 19 Aralık 2021 tarihli bölümünde de teknik direktör Pereira'ya yönelik sıklıkla ötekileştirici söylemlere başvurulduğu görülmüştür. "GO LAN PEREIRA", "Yaylan Pereira", "O yaylanmazsa başkaları yaylanacak", "yollanma zamanı geldi" şeklindeki ifadeler ötekileştirme içermektedir. Teknik direktöre yönelik olarak kullanılan "bu adam", "herif", "lan" ifadeleri programda üslup sorununun varlığını ortaya koymasının yanı sıra teknik direktörün değersizleştirme yoluyla ötekileştirildiğini göstermektedir. Yine "Yabancıların tazminatı gelmeyeceğini hepimiz biliyoruz" ifadesi milliyete dayalı ötekileştirici söylem içermektedir. "Kovulmak istiyor çünkü herif", "Bu Pereira geçiden daha inatçı", "Git altyapıda, U12, U11 takımını bile çalıştıramazsın sen, inşallah da çalıştırmazsın rezil edersin", şeklindeki ifadeler kıyaslama ve mecaz içermekle birlikte izler kitlenin olumsuz duyguları kabul etmesinde pekiştirici yanı sıra yayın akışı içerisinde Victor Pereira'ya yönelik olarak söylenen "çapsız" ifadesi birkaç kez tekrar edilerek ötekileştirme söylemi yeniden üretilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen programda ötekileştirici unsurlara sıklıkla rastlanarak öteki olarak konumlandırılan kişinin değersizleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Türk Ceza Kanunu'na göre "lan, herif, rezil, çapsız" gibi ifadeler hakaret suçu teşkil etmemekle birlikte bu tür söylemlerin kitle iletişim araçlarında yer bulması söylemin sürekli kendini üreterek yayılmasını beraberinde getirmektedir. Toplumda ötekileştirilen bireylere yönelik gerçekleşen olumsuz söylemler gerek psikolojik gerekse fiziksel şiddetin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda manipülatif etki gücü bulunan kitle iletişim araçları vasıtasıyla üretilen söylemlerde, söylemin eyleme dönüşme potansiyeli göz önünde bulundurularak medya içeriklerinin hazırlanması ve sunumu aşamalarında azami ölçüde dikkat gösterilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Benson, N. C. (2020). *Psikoloji bilinci ve davranışları daha iyi anlamak için çizgibilim*, Çev. Eda Okuyucu. İstanbul: Say Yayınları.
- Bezirgan Arar, Y. ve Bilgin, N. (2010). Gazetelerde ötekileştirme pratikleri: Türk basını üzerine bir inceleme, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TVRBMU1UUTNOdz09/gazetelerde-otekilestirme-pratikleri-turk-basini-uzerine-bir-inceleme>
- Çakır, A. (2014). *Söylem analizi: Ne demek istiyorsun*. Konya: Palet Yayınları.
- Durur, E. Küçük ve Bakar, H. (2016). Futbolda milliyetçilik: 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası haberlerine yönelik söylem analizi, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2): 781-805.

- Eagleton, T. (2011). *Kötülük üzerine bir deneme*, Çev. Şenol Bezci. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eco, U. (2014). *Düşman yaratmak ve rastgele yazılar*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Engindeniz, N. (2010). *Psikanalitik açıdan ötekileştirme*, <http://www.nurengindeniz.com/icerikler>.
- Freud, S. (1975). *Kitle psikolojisi*, Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Bozak Yayınları.
- Freud, S. (2000). *Bir yanılısamanın geleceği uyarlık ve hoşnutsuzlukları*, Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi
- Freud, S. (2018). *Kitle psikolojisi ve egonun analizi*, Çev. C. Kaya. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Fromm, E. (1990). *Sağlıklı toplum*, Çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrıseven. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel haber araştırmalarına katkısı ve sunduğu perspektif, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2): 31-46.
- Kirel, S. (2012). *Kültürel Çalışmalar ve Sinema*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Koçak, M. Can; Küçük, Olgun; Toprak, Özden (2020). Toplumsal yaşamda ve sosyal medyada kötülüğün konumlandırılışı: Konya örneği, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(4): 762-774.
- Koçak, M. Can; Toprak, Özden; Küçük, Olgun (2022). Medyada mesleklerin ötekileştirilmesi üzerine bir araştırma, *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1): 499-514.
- Kundakçı, F. S. (2013). Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi, *Liberal Düşünce Dergisi*, (71): 65-79.
- Küçük, O. ve Koçak, M. C. (2022). "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" Dizisi örneğinde yabancı kadının temsili, *Injocmer*, 2(1): 12-27.
- Oskay, Ü. (2001). *İletişim ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özbey, N. (2006). *Ötekileştirmenin kökenleri*, Haber Bülteni, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, (4)106-110.
- Öztürk, F. E. (2019). Göçmen kadınlara yönelik üretilen "yeni ırkçılık" kavramının medya çerçevesinde incelenmesi, *Global Media Journal TR Edition*, 9(18): 255-273.
- Russell, J. B. (1999). *Şeytan Ant*. İstanbul: Kalabcı Yayınevi.
- Sartre, J.P. (1985). *Varoluşçuluk (Existentialisme)*, Çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (2009). *Özgürlük Yolları 1 Akıl Çağı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2011). *Varlık ve hiçlik fenomenolojik ontoloji denemesi*, Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki yayınları.
- Sine Nazlı, R. ve Kalafat Çat, A. (2019). 24 Haziran erken seçimlerinin gazete haberlerindeki söylem çözümlemesi, *Global Media Journal*, 10(19): 113-145.
- Torun, A. (2015, Eylül). "Öteki" ile "biz" ilişkisinde yeni medya. Yazılı bildiri, *Sosyal ve Beşerî Bilimlere ve Küresel Yaklaşımlar: Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu*, Varşova Polonya, 1-19.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. ABD: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji çok alanlı bir yaklaşım, Çev. N. Ateş, *Söylem ve İdeoloji*, Haz: Barış Çoban, Zeynep Özarslan. İstanbul: Su Yayınları.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News Analysis*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.

Van Dijk, T. A. (2009). *News analysis case studies of international and national news in the press*. New York: Routledge.

Weber, M. (2014). *Sosyoloji yazıları*, Çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yardım, G.; Doğrel, H. (2019). Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında haber metinlerinin incelenmesi: Pippa Bacca cinayeti örneği, *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1): 137-148.

<https://www.tv100.com/galatasaray-1-2-fenerbahce-ertem-sener-ile-var-odasi-21-kasim-2021-video-581064>, Erişim: 7 Mart 2022

<https://www.tv100.com/fenerbahce-2-2-besiktas-ertem-sener-ile-var-odasi-19-aralik-2021-video-585558>, Erişim: 7 Mart 2022

<https://sosyalmedyareyting.com/tag/var-odasi-reyting-sonuclari>, Erişim: 5 Mart 2022